

İqar
Müzəffər oğlu

*Azərbaycan
Jurnalistlər
Birliyinin üzvü*

Bakı neftxudaları - neft hesabına kasıblığın daşını atan bu insanların sayı onlardır. Bir günün içərisində bəna köməkçisi, hambal, mədən fəhləsindən ölkənin zəngin simalarına çevrilən şəxslərin hər birinin XX əsrin neft Bakısı tarixində öz yeri var. Nizami muzeyi, məşhur "İsmailiyə", Hacı Soltanəli məscidi, Səadət Sarayı ayrı-ayrı milyonçuların, neftxudaların adı ilə bağlıdır. Hacı Zeynalabdin Tağıyev, Murtuza Muxtarov, Şəmsi Əsədullayev, Haşimov, Vəliyev və başqalarının daxil olduğu Bakı milyonçuları siyahısını kifayət qədər uzatmaq mümkün olsa da, bura yalnız üç sülalənin adını daxil etmək istədim; Bakıxanovlar, Dadaşovlar və Aşurbəyovlar. Damarlarında "məvi qan" axan bu nəslin nümayəndələri özlərinin zadəgan əsl-nəcəbəti ilə seçiliblər. Yalnız bu üç ailə öz əsilzadəliyi ilə öyünmək, qədim Bakı xanlarının soyuna mənsubluğu ilə qürur və şərəf duymaq iqtidarında olub. Neftin sayəsində səfalətə əlvida deyən milyonçulardan fərqli Bakı nefti bu nəslin nümayəndələrinə kapital artımı üçün bir vasitə olub.

Bakıxanovlar

Bakıxanovlar - bu nəsil tarixə ilk Bakı xanı və onlarla elm, musiqi xadimi verib. 16-cı əsrdən çağdaş dövrümüzdə qədər olan tarixi keçid dövründə bu nəslin əməyi danılmazdır.

Bakıxanovlarla bağlı ilk məlumatlara XVI əsrdən təsadüf edilir. Nəslin tarixə məlum olan ilk nümayəndəsi Əhməd xan yüzbaşı sərkərdələrinin rəisi olub. Təəssüf ki, Abşeronda mal-mülk sahibi olan Əhməd xanın övladları və nəvələri haqqında məlumat yoxdur. Tarixi mənbələrə görə, Əh-

şəhərdə "Xan evi" kimi məşhur olan 100 otaqlı əzəmətli mülk də xan tərəfindən 1747-ci ildə inşa edilir.

I Mirzə Məmməd xandan sonra hakimiyyətə onun oğlu Məlik Məmməd xan keçir. Məlik Məmməd xanın ölümündən sonra Bakı xanlığının idarəçiliyi Abbasqulu ağa Bakıxanovun atası, 11 yaşlı II Mirzə Məmmədə keçir. Hakimiyyət rəsmən atadan oğula çatsa da, varis həddi-buluğa çatana kimi xanlığa rəhbərliyi anası Xanbikə xanım edir. Xanbikə xanım qardaşı, Quba xanı Fətəli xanın yardımı ilə düz 11 il qeyri-rəsmi şəkildə Bakı xanlığının ba-

Dadaşovlar

Dadaşovlar əski Bakı xanlarından olublar. Azərbaycanda gəmiçilik, gəmi tərsanələri və gəmi təmiri zavodlarının tikintisi bu nəslin adı ilə bağlıdır. Ölkə tarixində ilk kont-admiralın bu nəslindən çıxması və Dövlət Dumasının səsvərmə hüququ olan 23 nəfər azərbaycanlı üzvünün beşinin Dadaşovlardan olması da nəslin böyüklüyünə və əzəmətinə dəlalət edir. Dadaşovlar imperator tərəfindən nəsilə "Fəxri vətəndaş" tituluyla layiq görülən yeganə azərbaycanlı milyonçu və əsilzadə nəslidir. Bu ailənin nümayəndələrinin minimum 5 əcnəbi

rütbəsinə layiq görülüb. İran şahı tərəfindən iki dəfə "Şiri-Xurşid" nişanı ilə mükafatlandırılıb. Buxara əmirinin yalnız monarx və yüksək vəzifəli şəxslərə verdiyi "Nəcəbətli Buxara" ordenini qazanıb. 1918-ci ilin martında Bakıda baş verən türk-erməni savaşı zamanı şəhər camaatını hərbi sursatla təmin edən imperator müşaviri daşnaklar tərəfindən vəhşicəsinə qətlə yetirilib.

Sülalənin nümayəndələri Bakıda yüzə yaxın mülk tikdiriblər. "Malakan bağı" ətrafında və "Azneft"də 6 mülk, MTN-nin keçmiş binası, o dövrlərdə "Metropol" mehmanxanası kimi məşhur

Bakı zadəganları

şında oturur. II Mirzə Məmməd taxt-taca oturuqdan sonra Quba və Bakı xanlıqları arasında münasibətlərin daha da gücləndirilməsi məqsədi ilə dayısı qızı ilə izdivaca girir. Beləcə, Fətəli xan eyni zamanda Bakı xanının həm dayısı, həm də qayınatası olur. Fətəli xanın vəfatından sonra II Mirzə Məmməd başsız qalmış Quba xanlığına sahib çıxır, Bakı xanlığını isə əmisi oğlu Hüseyin-

dili mükəmməl öyrənməsi sülalənin yazılmamış qanunlarından idi.

Nəslin yaxın keçmişi öz başlanğıcını 1828-ci ildə İçəri şəhərdə dünyaya göz açan Hacı Hacıağa Dadaşovdan götürüb. Əski Bakının tarixinə öz möhürünü vuran Hacı Hacıağa çar II Nikolay və III Aleksandrın tacqoyma mərasimində iştirak edən yeganə azərbaycanlı milyonçu olub. Hacı

olan indiki Nizami muzeyi, Bayıl-dakı gəmi təmiri zavodu nəslin bünövrəsini qoyduğu binalardan yalnız bir neçəsidir. Bu binaların hər birinin üzərində, mülkün Dadaşovlara mənsubluğunu bildirən xüsusi işarə, şir və ağac kökündən ibarət emblem-venzel var. Ağac sülalənin qədimliyinə, xan nəslindən olmasına, şir isə xüdrətinə, əzəmətinə dəlalət edir.

Müsavat Partiyası, Qori seminarıyasına maddi yardım göstərən Dadaşovların mülkündə hər cümə günü açıq qapı olurdu. Ürəyində hansısa bir istək bu qapıya pənah gətirənlərin arzusuna mütləq əməl edilirdi.

Sovet hökumətinin qurulması ilə qara günləri başlayan, sərvətləri, mülkləri əllərindən alınan nəslin nümayəndələri repressiya dövründə də təhqir və təzyiqlərə məruz qalırlar. Qorxu xofu soyadın daşıyıcıları arasına ayrılıq buzu salır. Hacı Hacıağanın qardaşı oğlu Mirçəfər Bağirovla bacanaq idi. Ata-baba mülklərindən birinin qaytarılmasına ümid edən Hacınin nəvəsi Ağa Dadaş Ağa Yusif oğlu bir gün anasını da götürüb Bağirovun qəbuluna gedir. Ancaq bu qəbul Bağirovun saymazıyana münasibətindən qeyzlənən xan arvadının rəhbəri təhqir etməsi ilə nəticələnir. Ailə üçün nə qədər gözlənilməz olsa da, Mirçəfər Bağirov imperatorun həqiqi hərbi müşavirinin xanımının təhqirini həzm edir.

Aşurbəyovlar

Qədim zadəgan sülaləsinə mənsubluğu ilə seçilən Aşurbəyovlar nəslinin kökü Nadir şah Əfşara gedib çatır. Bu nəslin ba-

Qədim zadəgan sülaləsinə mənsubluğu ilə seçilən Aşurbəyovlar nəslinin kökü Nadir şah Əfşara gedib çatır. Bu nəslin banisi Aşur xan Nadir şahın sərdarı və əmisi oğlu olub. 1743-cü ildə hakimiyyətini bütün Azərbaycanda genişləndirməkdə olan Nadir şah Əfşar əmisi oğlunu Zabrat, Keşlə və Sabunçu ərazisi ilə mükafatlandırır. Rus imperiyasının Azərbaycanı əsarətə alması və ölkədə xanlıqların ləğvindən sonra Aşur xanın nəvə-nəticələri də digər əsilzadə ailələri kimi imperator tərəfindən bəy tituluna layiq görülür

nisi Aşur xan Nadir şahın sərdarı və əmisi oğlu olub. 1743-cü ildə hakimiyyətini bütün Azərbaycanda genişləndirməkdə olan Nadir şah Əfşar əmisi oğlunu Zabrat, Keşlə və Sabunçu ərazisi ilə mükafatlandırır. Rus imperiyasının Azərbaycanı əsarətə alması və ölkədə xanlıqların ləğvindən sonra Aşur xanın nəvə-nəticələri də digər əsilzadə ailələri kimi imperator tərəfindən bəy tituluna layiq görülür.

Nəslin tarixə məlum olan nümayəndələrindən Teymur bəy Aşurbəyov Aşur xanın böyük oğlu Hacı İmamverdi xanın nəvəsidir. 1908-ci ildə dünyasını dəyişən Teymur bəy öz vəsiyyətinə görə, Kərbələda torpağa tapşırılıb. Bakının "neft və milyonlar səltənəti"ne çevrildiyi vaxtda nəslin üzvlərindən Əli və Balabəy "Aşurbəyov qardaşları" şirkətini yarada-raq, qısa vaxt ərzində neft istehsalçıları kimi məşhurlaşırırlar. Dövrün rəsmi xronikasına görə, qardaşların Zabrat və Keşlədə qazdırdıqları 24 neft quyusundan 18-də neft aşkar edilib. Əsası 1901-ci ildə qoyulan şirkətdə isə il ərzində 1 milyon 684 min pud neft istehsal edilmiş.

Qızıl Ordunun Bakıya gəlişi digər milyonçular və neftxudalar kimi Aşurbəyovların at oynatmasına son qoyur. Nəslin bir çox üzvləri mühacirət edir. Sülalənin Türkiyəyə köç edən üzvləri sırasında nəslin ötən əsrdə ən məşhur nümayəndələrindən biri, tarix elmləri doktoru Sara Aşurbəylinin ailəsi də olur. Mühacirət həyatlarının 5-ci ili Türkiyədə duruş gətirməyən Balabəy ailəsini də götürüb Bakıya qayıdır. 1937-ci ildə Balabəy keçmiş neft sərmayədarı kimi həbs edilib Qazaxıstana sürgün edilir və həmin ilin sonunda da güllələnir. Onun ölümündən üç il sonra "Aşurbəyov qardaşları" şirkətinin digər rəhbəri Əli bəyin ürəyi partlayır.

Xruşov dövründə bəy qızları atalarının günahsızlığına bəraət qazandırsalar da, əl boyda kağız onların sınıq könülünü, tapdanmış qürurlarını ovuda bilmir.

Bu məşhur nəslin ötən xoş çağlarla yeganə canlı bağlantısı, 120 elmi məqalənin, 5 kitabın müəllifi olan Sara xanım Aşurbəyova 20 il öncə səfalət dolu yarıqaranlıq mənşəyə ömrünü başa vurur.

Hacının oğlu Ağa Yusif II Nikolayın həqiqi hərbi müşaviri olub. İmperator möhürü ilə knyaz rütbəsinə layiq görülüb. İran şahı tərəfindən iki dəfə "Şiri-Xurşid" nişanı ilə mükafatlandırılıb. Buxara əmirinin yalnız monarx və yüksək vəzifəli şəxslərə verdiyi "Nəcəbətli Buxara" ordenini qazanıb. 1918-ci ilin martında Bakıda baş verən türk-erməni savaşı zamanı şəhər camaatını hərbi sursatla təmin edən imperator müşaviri daşnaklar tərəfindən vəhşicəsinə qətlə yetirilib

məd xanın nəticəsi Dərgahqulu xan Bakının ilk rəsmi xanı olub. 1723-cü ildə çar I Pyotr-un Bakıya hücumu zamanı şəhəri ona xoşluqla təslim etmək istəməyən gənc Bakı xanı özünün kiçik qoşunu ilə Bakı qalasının müdafiəsinə qalxır. Qalanı ələ keçirən I Pyotr öncə Bakı xanını edam etmək istəsə də, göstərdiyi şücaət və qəhrəmanlığa görə, onu bağışlayır. İmperatorun ölümünə qıymadığı Dərgahqulu xan bu hadisədən bir müddət sonra Zəncanda qətlə yetirilir. Bundan sonra xanlığın başına Dərgahqulu xanın 20 yaşlı oğlu I Mirzə Məmməd keçir. Qoçaqlıqda heç də atasından geri qalmayan xanın donanmaya marağı onu Almaniyaya aparıb çıxarır. I Mirzə Məmmədin Almaniyaya səfəri Azərbaycanda hərbi donanmanın bünövrəsinin qoyulması və Xəzər sularında hərbi gəmilərin üzməsi ilə nəticələnir. İçəri

quluya həvalə edir. Bakı xanları arasında ən zəngini olan Hüseyinqulu xan rus generalları Sisiyanov və Elistovu qətlə yetirdikdən sonra İrana pənah aparsa da, onun sonrakı taleyi barədə məlumat yoxdur.

XIX əsrin birinci yarısından XX əsrə qədər Bakı xanları sülaləsində 37 hərbiçisi yetişib. Onların sırasında Abbasqulu ağa və qardaşları da var. Azərbaycanda oraq-çəkiç hökumətinin qurulmasının vuruğu zərbə digər Bakı milyonçuları kimi bu əsilzadə nəsilindən də yan keçmir. Bakı xanlarının bir çox üzvləri mühacirət yolunu tuturlar. Abbasqulu ağanın əmiləri Cəfərqulu ağanın oğlanları və ailə həyatı quran qızları Tuğra və Xanbikə də vətəndən ayrılan "bluma qatan"na qoşulurlar. Vətəndə qalan digər Bakıxanovlarsa çıxış yolunu soyadlarını dəyişməkdə görürlər.

Hacıağa yeganə Bakı milyonçusu idi ki, çar II Nikolay onu qarşılaşmağa öz şəxsi karetasını göndərər və sarayında Hacının ona yaxınlaşmasını gözləmədən özü taxt-tacından qalxıb onun pişvazına çıxardı. Hacı Hacıağa həm də Bakıya Şollar suyunun çəkilməsində Hacı Zeynalabdin qədər əmək və sərmayə qoyanlardan biridir.

Hacının qardaşı Şixəli imperator tərəfindən birinci dərəcəli tacir, Vladimir lentası üzərinə taxmaqla "Za Userdie" qızıl medalına layiq görülüb. Nəslin digər nümayəndəsi Ağa Əlabbas Dadaşov maarifçilik sahəsindəki xidmətlərinə görə, İsveç krallığının birinci dərəcəli Böyük Xaç Komandoru - "Vassa" medalı ilə təltif edilib.

Hacının oğlu Ağa Yusif II Nikolayın həqiqi hərbi müşaviri olub. İmperator möhürü ilə knyaz